

Arkadiusz Piętaś <https://orcid.org/0000-0001-6506-3705>
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
e-mail: apietak@interia.eu

Analiza językoznawczo-glottodydaktyczna wyborów translatorskich i błędów językowych popełnianych przez polskich studentów germanistyki

Streszczenie

W artykule przeprowadzono analizę wyborów translatorskich i błędów językowych, które pojawiły się w pracach pisemnych i wypowiedziach studentów germanistyki. Autor dzieli się z czytelnikiem spostrzeżeniami językoznawczo-glottodydaktycznymi, dotyczącymi interferencji, kalki językowej czy wyborów translatorskich w procesie akwizycji języka i przekładu.

Słowa kluczowe: wybory translatorskie, analiza błędu językowego, interferencja językowa

Wprowadzenie

Analizę wyborów translatorskich i błędów językowych przeprowadzono w grupie niepełna sześćdziesięciu polskojęzycznych studentów germanistyki II i III roku studiów stacjonarnych i niestacjonarnych pierwszego stopnia (uczelnia państwowa oraz prywatna). Poddano analizie około 200 prac pisemnych i około 50 wypowiedzi ustnych – konwersacyjno-translacyjnych z lat 2019–2021. Jako że studenci na co dzień posługują się językiem polskim, można było przypuszczać wystąpienie interferencji (*externe und*

interne Inteferenz)¹ i tendencji do tworzenia „kalek językowych” z języka ojczystego. W analizie skupiono się przede wszystkim na czasownikach i błędach o charakterze znaczeniowym, względnie niedostrzeganiu lub unikaniu użycia znaczenia danego czasownika w stosownym kontekście. Dało się również zauważyć „niechęć” studentów do używania konkretnych form czasowych, na przykład *Präsens* dla wyrażenia przyszłości w języku niemieckim, który był wypierany przez poprawnie stosowany *Futur I*. Z kolei *Plusquamperfekt* był wprawdzie używany w zdaniach czasowych z *nachdem*, ale dopiero po zasugerowaniu studentowi akurat tego czasu. W innym razie student skłaniał się raczej ku czasowi *Perfekt* lub *Imperfekt*, nie dostrzegając następstwa czasu lub nie rozumiejąc następstwa po sobie dwóch czynności, mających miejsce w przeszłości.

1. Analiza

1.1. Czasownik

sich begeben

Po objaśnieniu znaczenia i zasad stosowania powyższego czasownika oraz gerundium studenci nadal wykazywali pewną niechęć do wykorzystania go w mowie oraz piśmie. Był on w pewnym sensie dla nich „odkryciem” i nie kojarzył im się z koncepcją na przykład zdarzenia czy rozpoczynania jakiejś czynności. Przekład stwierdzenia pojawiającego się niekiedy na początku filmu: Na faktach autentycznych/Oparte na prawdziwych wydarzeniach przysporzył studentom wiele problemów. Podczas przekładu skłaniali się raczej ku rzeczownikom die Ereignisse/Geschehen. Jednak przekład typu: Nach wahren Begebenheiten nie pojawił się w pracach studentów. Trzeba przyznać, że czasownik sich begeben traktowany jest w repetytoriach po macoszemu. Osobiście natknąłem się na niego raz w podręczniku *Überprüfe dein Können* autorstwa Ernesta Rosińskiego: Nach einem Mittagsschläpfchen begibt sich Georg wieder an die Arbeit (Rosiński, 1992: 81). Z kolei w kwestii zabierania się do pracy czy siadania do pracy dominowały wśród studentów czasowniki beginnen czy anfangen z konstrukcją bezokolicznikową -zu-. Nawet sich an die Arbeit setzen nie spotkało się z uznaniem studentów.

entnehmen/folgen

W translacji pisemnej i ustnej zaobserwowano unikanie czasowników wymagających dopełnienia celownikowego bez konstrukcji przyimkowej. Studenci starali się usilnie znaleźć przyimek i wprowadzić go do zdania, co jest oczywiście zachowaniem interferencyjnym z języka polskiego: wnioskować z czegoś, podążać **za** kimś.

- 1) Sehr geehrte Damen und Herren, wie ich **ab/gegenüber** Ihrer Anzeige vom 23. April 2020 entnehme, wollen Sie die Stelle eines Betriebsleiters besetzen.
- 2) Ich kann **nach** Ihnen nicht folgen. (w sensie: podążać za tokiem czyichś myśli)

¹ Osoby zainteresowane zjawiskiem interferencji językowej odsyłam do artykułu Jana Czochralskiego (2005: 111–128).

sich ansehen

Czasownik ten jest często stosowany w repetytoriach do nauki języka niemieckiego. Przeduje tutaj Nowe repetytorium z gramatyka języka niemieckiego Stanisława Bęzy (2012: 50, 53, 330, 361), w którym autor wykorzystuje go w ćwiczeniach dotyczących różnej problematyki gramatycznej czy składniowej. Pomimo to czasownik *sich ansehen* nie jest chętnie stosowany przez studentów, a gdy jest używany, to pojawiają się błędy. Zaskakujące jest to, że studentom koncepcja przyglądania się czemuś, w języku polskim wymagająca „zwrotności”, sprawia trudność. Zaimek zwrotny w *Dativ* albo jest pomijany, albo błędnie stosowany w *Akkusativ*. Studenci niechętnie stosują *sich ansehen*, starając się zamienić ten czasownik na: *schauen*, *anschauen*, *gucken*, *angucken*. Tłumacząc zdanie: Przygląda się mi i moim butom, „solidarnie” pominęli czasownik *sich ansehen*, wykorzystując poprawnie *schauen auf*, kierując się kalką z języka polskiego: patrzeć **na** plus biernik:

1) Sie schaut auf mich und auf meine Schuhe.

beantragen/beauftragen

Niekiedy dostrzega się w pracach studentów błędną formę w czasie Imperfekt – *beantrag/beauftrag*. Kierując się podziałem słowa (*Worttrennung*): *be|an|tra|gen//be|auf|tra|gen*, student dostrzegał czasownik *tragen*, tworząc naśladowniczo, niestety błędnie w tym przypadku, formę Imperfekt:

1) Sie **beantrugen** die Löschung ihres Girokontos.

2) Wir **beauftrugen** die Firmen damit, dieses Rathaus zu renovieren.

ankommen

Powyższy czasownik kojarzył się przede wszystkim z czynnością przybywania. Studenci nie identyfikowali go z koncepcją zależności od czegoś czy spotkania się z uznaniem/skłaniania się ku czemuś. Zdanie [...] Gerade auf dieses System kommt es de Sausurre aber an [...] (Helbig, 1973: 34) przysporzyło studentom wiele trudności translacyjnych, a właściwie nie zostało ono przełożone poprawnie na język polski. Czasownik ten wraz z zastosowaniem w relacji zależności pojawia się między innymi w niemieckim podręczniku *Deutsch 2000*. Bd. 2 na stronach 121–122: Wann könnten Sie denn anfangen? Das kommt auf Sie an. Ponadto: Machen wir am Wochenende einen Ausflug? – Das kommt auf das Wetter an. W polskich podręcznikach dla studentów germanistyki raczej ogranicza się użycie tego czasownika do przybywać, nadchodzić. Chociaż J. Czochrański w podręczniku z 1979 roku *Mówimy po niemiecku* stosuje ten czasownik w znaczeniu chodzić o coś: Eben darauf kommt es an, denn geteilte Arbeit ist halbe Arbeit (Czochrański, 1979: 132), a dokładne tłumaczenie dla uczącego się podane jest na stronie 134.

sich leisten

O ile studenci rozumieją rejestr słowa odnoszący się do koncepcji pozwalać sobie na coś i nie myślą jej z czasownikiem *lassen*, to użycie czasownika w zdaniu generuje liczne błędy. Trudność sprawia tutaj koncepcja podwójnego dopełnienia, bliższego i dalszego, w bierniku i celowniku. Ponadto studenci starają się usilnie wprowadzić przyimek *auf*, kierując się wypowiedziami o charakterze interferencyjnym, tj. pozwalać sobie na coś.

- 1) Ich kann **mich** das leisten.
- 2) Ich kann mir **darauf** leisten.
- 3) **Auf das** kann ich mir nicht leisten.

gedenken/bedürfen

Zauważa się pewną niechęć do stosowania przez studentów czasowników niemieckich wymagających w dopełnieniu przypadka Genitiv. W większości prac wystąpił błąd w przypadku czasowników gedenken czy bedürfen. W zdaniu dotyczącym wspomnienia zmarłych oraz w zdaniu z umowy o pracę dotyczącym wymogu formy pisemnej studenci w większości zastosowali Akkusativ:

- 1) In meiner Rede gedachte ich **die** Toten.
- 2) Der Arbeitsvertrag bedarf **die** Schriftform.

Podczas omawiania rekcji czasownika słuszne byłoby nieskupianie się jedynie na dopełnieniu w Dativ czy Akkusativ, ale również uzmysłowienie studentom istnienia grupy czasowników łączących się „bezpośrednio” z Genitiv (na przykład gedenken, sich entsinnen, bedürfen, sich erfreuen itd.).

zukommen lassen

Dało się zauważyć niechęć studentów do powyższego kompleksu czasowników w przekładzie pisemnym i ustnym, niekojarzonym przez nich z koncepcją wysyłania czy przesyłania. Studenci skłaniali się ku czasownikom schicken, verschicken lub senden, versenden. Zaprezentowane zdanie: Proszę przesłać nam Państwa ofertę cenową. (Lassen Sie uns Ihr Preisangebot zukommen.) było przekładane w następujący sposób:

- 1) Senden Sie uns Ihr Preisangebot.
- 2) Schicken Sie uns Ihr Preisangebot.

Należy nadmienić, że konstrukcja zukommen lassen generowała błędy w czasie Perfekt, wynikające raczej z nieznamości zasad tworzenia czasu Perfekt z czasownikami modalnymi i lassen:

- 1) Wir haben Ihnen unser Preisangebot **zukommen gelassen**.

Można stwierdzić, że konstrukcja zukommen lassen nie znalazła uznania wśród studentów.

mitkommen, mitbringen, mitmachen, mitfeiern, mitnehmen

Zaleca się przeprowadzenie osobnego ćwiczenia na zastosowanie powyższych czasowników. Studenci wykazywali silną tendencję interferencyjną do wprowadzania w zdaniach w języku niemieckim dodatkowej konstrukcji przyimkowej, na przykład:

- 1) Ich kann mein eigenes Mittagessen **mit mir** mitbringen.
- 2) Nimmst du mich **mit dir/mit sich** zu einem kleinem Ausflug mit?

eintreffen

Czasownik ten nie kojarzył się studentom z czynnością przybywania, pojawiania się, przywożenia. Unikali jego zastosowania, zastępując go czasownikiem ankommen. W przekładzie zdania: Blumen werden lastwagenweise eintreffen dało się zaobserwować

ciekawe i kreatywne decyzje translatorskie, czasami nawet z pewną dozą humoru, ale niestety błędne:

- 1) Na ciężarówkach będzie można spotkać kwiaty.
- 2) Ciężarówki będą przystrojone kwiatami.
- 3) Kwiaty będą ustawione jak ciężarówki na parkingu.

beruhen

Studenci rozpoznali poprawnie zarówno znaczenie czasownika, jak i poprawnie identyfikowali rekcję z przyimkiem auf. Jednak stosując go w kontekście, używali dopełnienia w Akkusativ zamiast w Dativ:

- 1) Meine Theorie beruht **aufs** Prinzip der Gegenseitigkeit.

Działo się tak, ponieważ studenci mieli skojarzenia z czasownikiem sich beziehen auf wymagającym dopełnienia właśnie w Akkusativ.

Tryb

Dało się zaobserwować problemy z trybem rozkazującym na przykład dla czasowników *zerbrechen* czy *wissen*. Ponadto zaleca się zwrócenie uwagi na czasowniki mocne, rozdzielnie i nierozdzielnie złożone, zwrotne oraz negację towarzyszącą trybowi rozkazującemu (*der verneinte Imperativ*). Uwikłanie powyższych czasowników w tryb rozkazujący przysporzyło studentom wiele trudności. Oto przykłady błędów:

- 1) **Zerbreche dich nicht Kopf!**
- 2) **Mach dich nicht Sorgen!**
- 3) **Vorbereite dich!**
- 4) **Weiß!**

Konstrukcje „alternatywne” dla strony biernej (*Konkurrenzformen des Vorgangspassivs*)

Konstrukcja *gehören/bekommen/erhalten/kriegen* + 2. *Partizip*² była w pewnym sensie odkryciem językowym na zajęciach, niechętnie stosowanym przez studentów. Wypierały ją tradycyjne formy strony biernej z czasownikiem posiłkowym *werden*, które nie sprawiały studentom trudności. Zdanie: *Takie zachowanie należy karać. (Ein solches Verhalten gehört bestraft.)* było poprawnie tłumaczone przez studentów użyciem *Vorgangspassiv* z czasownikiem modalnym, tj. *Ein solches Verhalten muss bestraft werden*.

Zadanie czasowe i czas zaprzeszyły (*der Temporalsatz und das Plusquamperfekt*)

W związku z tym, że czas zaprzeszyły nie należy do zasobu współczesnego języka polskiego, studenci często dowiadują się o nim dzięki studiom germanistycznym. Wzbudza on na początku pewną nieufność, spowodowaną niezrozumieniem zaprzeszyłości i następstwa dwóch zaistniałych już czynności. W przypadku zdań czasowych studenci raczej skłaniali

² Problematyka ta została dokładnie omówiona w: Drosdowski, 1995: 178–180.

się do używania czasu *Perfekt* lub *Imperfekt*, swobodnie i zarazem błędnie je sytuując w zdaniach podrzędnie złożonych. Oto kilka przykładów niechęci do czasu *Plusquamperfekt* i koncepcji następstwa czasów:

- 1) *Nachdem wir **gefrüstückt haben**, **haben** wir einen Ausflug in den Wald **unternommen**.*
- 2) *Nachdem wir uns die Hände **wuschen**, **aßen** wir zu Mittag.*
- 3) *Nachdem wir uns die Stadt **angesehen haben**, gingen wir in eine Gaststätte.*

1.2. Rzeczownik złożony (*das Kompositum*)

Znaczną trudność sprawiały studentom rzeczowniki złożone i podjęcie decyzji, czy posiadają one w środku spójkę *s/es*. I tak: *der Arbeitsvertrag*, ale już *der Kaufvertrag* czy *Werkvertrag*; *die Auftragsnummer*, *Auftragsbestätigung*, ale już *der Auftraggeber*. Zaleca się uczulić studentów na tę problematykę, aby nie kreowali złożzeń w sposób spontaniczny i zarazem błędny.

Zasadne byłoby wspomnieć podczas omawiania problematyki rzeczownika, że spójka *s/es* wystąpi wtedy, gdy pierwszy człon złożenia ma rodzaj żeński z zakończeniem *-keit*, *-heit*, *-schaft*, *-ion*, *-tät*, *-ung*. Zastosujemy ją ponadto wówczas, gdy pierwszy człon złożenia, bez względu na rodzaj gramatyczny, składa się z dwóch lub więcej sylab.

Deklinacja

W większości prac pojawiły się błędy podczas deklinacji rzeczownika z towarzyszącym mu zaimkiem nieokreślonym *kein* w dopełniaczu, na przykład *keinen Weines*. Dało się zauważyć, że w przypadku odmiany przymiotnika bez rodzajnika studenci mylili funkcję zaimka z przydawką. Błędna forma zaimkowa *keinen Weines* była tworzona poprzez naśladowanie poprawnej formy przydawkowej *guten Weines*. Zaleca się, aby uzmysłowić studentom rozróżnienie pomiędzy przydawkową i zaimkową funkcją określającą rzeczownik.

Również kwestie ilościowe przysporzyły problemów studiującym germanistykę. Zaskoczenie wśród studentów wzbudził fakt, że po określeniu ilości rzeczownik w języku niemieckim wymaga biernika, a nie dopełniacza, jak to ma miejsce w języku polskim. Studenci w większości przypadków ulegli tendencjom interferencyjnym, tworząc kalki z języka polskiego:

- 1) *Eine Flasche **französischen Weines**.*

Zdania ze spójnikami wieloczłonowymi *ani..., ani (weder... noch)*

W pracach i wypowiedziach studentów dało się zaobserwować tendencję do wprowadzania w zdaniu ze spójnikiem *weder... noch* dodatkowego zaprzeczenia za pomocą partykuły *nicht* lub zaimka *kein*:

- 1) *Sie müssen **nicht** Geld weder für das Essen noch für die Unterkunft ausgeben.*

Dostrzec można tutaj wyraźną interferencję z języka polskiego wymagającego dodatkowego zaprzeczenia w konstrukcji *ani..., ani*.

Zakończenie

W pracach i wypowiedziach studentów niekiedy da się zauważyć brak świadomości istnienia kontekstu i rejestru słowa, co pociąga za sobą nieodpowiedni dobór znaczenia, na przykład dla czasownika dla konkretnej sytuacji językowej. Na uwagę zasługuje również fakt ograniczania się czy to w wypowiedziach, czy w pracach pisemnych do podstawowych znaczeń czasownika, tak zwanych pierwszych występujących w słowniku. Znaczenia nacechowane stylistycznie bądź wymagające wiedzy socjolingwistycznej są pomijane lub stosowane niechętnie, dopiero po dydaktycznym nakłanianiu. W przypadkach skrajnych, gdy studentowi brakuje słowa w konwersacji, wykazuje on skłonność do nadawania znaczenia niemieckiemu słowu, które nie występuje, na przykład wymagany w translacji czasownik *entlassen* – *zwolnić kogoś z pracy* był zastąpiony czasownikiem *verlangsamten* – *zwalniać* w sensie redukcji prędkości.

Ponadto widoczna jest w zdaniach czasowych skłonność studentów do formy *Perfekt*. *Plusquamperfekt* – niezaliczany do formy czasowej współczesnego języka polskiego – był używany dopiero po nakłonieniu studenta do stosowania akurat jego w danej sytuacji kontekstowej. Tłumaczyć to można tym, że uczący się nie znajduje *Plusquamperfekt* w systemie języka ojczystego i dlatego unika jego stosowania.

Należy również wspomnieć o skłonności do wprowadzania w konstrukcji *weder... noch* dodatkowej negacji przy pomocy partykuły/zaimka, co jest jaskrawym przykładem interferencji z języka polskiego. Na uwagę zasługuje fakt, że język niemiecki dopuszcza tylko jedno zaprzeczenie (wyjątek: *Nein, ich komme nicht*), z kolei w zdaniu w języku polskim mogą wystąpić aż trzy, na przykład *Nic od nikogo nie chciałem*³.

References

- Bęza S. (2012), *Nowe repetytorium z gramatyka języka niemieckiego*, Warszawa.
- Czochrański J. (1979), *Mówimy po niemiecku*, Warszawa.
- Czochrański J. (2005), *Zur sprachlichen Interferenz*, „Studia Niemcoznawcze”, t. XXX.
- Drosdowski G. (1995), *Die Grammatik. Bd. 4*, Mannheim.
- Helbig G. (1973), *Geschichte der neueren Sprachwissenschaft*, Leipzig.
- Laskowski M. (2005), *Zu Negationswörtern nicht im Deutschen und nie im Polnischen*, „Studia Niemcoznawcze”, t. XXIX.
- Rosiński E. (1992), *Überprüfe dein Können*, Warszawa.
- Schäpers R. (1992), *Deutsch 2000. Bd. 2*, Ismaning.

³ Zainteresowanych problematyką negacji odsyłam do artykułu Marka Laskowskiego (2005).

Abstract

Linguistic and SLA analysis of translation choices and linguistic errors made by Polish students of German philology

The article analyses the translation choices and linguistic errors that appeared in the written works and statements of German philology students. The author shares with the reader linguistic and SLA observations on interference, calques or translation choices in the process of language acquisition and translation.

Keywords: translation choices, linguistic error analysis, linguistic interference